

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
Directie Monumenten en Landschappen
De Heer T. WAUTERS
Directeur
CCN-Vooruitgangstraat 80 - bus 1
1035 Brussel

U/ref. : DS: 04/PFU/634926
DML: 2043-0067/15/2017-231/PU
O/ref. : AA/AH/BXL20007_621
Bijlage : 1 dossier

Brussel,

Mijnheer de Directeur,

Betreft : BRUSSEL. Ravensteinstraat 23 / Koningstraat 10. Paleis voor Schone Kunsten. Aanvraag tot unieke vergunning m.b.t. het toegankelijk maken van de platte daken. Eensluitend advies van de KCML.

Dossier behandeld door F. Boelens, DML, en S. Buelinckx, DS

In antwoord op uw brief van 4 mei 2018 met bovengenoemde referentie, ontvangen op 7 mei, sturen wij u het **eensluitend gunstig advies onder voorbehoud** dat onze Commissie tijdens haar vergadering van 9 mei 2018 over hoger vermelde werken uitgebracht heeft.

DE AANVRAAG

Het besluit van 19 april 1977 beschermt als monument bepaalde delen van het Paleis voor Schone Kunsten: de gevels en de daken en binnenin: de zaal Henry Le Boeuf, de rotonde, de inkomhal, de Beeldenzaal, de koninklijke salon met toegang alsook op de verdieping: de rotonde, de toegangstrap en de lichtkoepels van de zaal Henry le Boeuf en de Beeldenzaal.

Op 4/08/2010, na een plaatsbezoek op 19/05/2010, bracht de KCML een principeadvies uit over het toegankelijk maken van de platte daken aan de zijde van de Baron Hortastraat. Het ontwerp werd gunstig geadviseerd onder bepaalde voorwaarden waaraan het voorliggende ontwerp deels voldoet.

De huidige aanvraag beoogt het toegankelijk maken van alle platte daken van het gebouw, dus van de vleugels aan de Baron Horta- en de Ravensteinstraat en van de rotonde die beide vleugels scharniert. Dit project veronderstelt de voorafgaande verwijdering van alle technische installaties die zich momenteel op het dak bevinden. De aanvraag is nauwkeurig gedocumenteerd. Men voorziet volgende werken:

- × de vervanging van de bestaande dakbekleding door een nieuwe bevloering (egalisatielaag, isolatielaag in cellenglas, waterdichting, betontegels op tegel dragers); door deze ingreep wordt de vloer pas 23 cm opgehoogd t.o.v. het bestaande niveau;
- × de reiniging en restauratie van de bestaande originele elementen opgebouwd uit hardsteen en graniet aan de Baron Hortastraat en de rotonde, en uit hardsteen en smeedijzer aan de Ravensteinstraat ;
- × het ontdebellen van de smeedijzeren borstwering die niet meer aan de norm voldoet;

- × de reconstructie naar oorspronkelijk model van de dwarstrappen en van de borstweringen die de achterzijde van de terrassen afboorden; deze elementen werden op een niet gekend tijdstip verwijderd; aan de Ravesteinstraat werden ze nooit gerealiseerd;
- × de aanleg van een hellend vlak dat beide delen van het Ravensteinterras met elkaar verbindt;
- × de vervanging van de glaskap van de Bertouille rotonde door een nieuwe glaskap uitgevoerd naar oorspronkelijke, piramidale vorm maar in aluminium;
- × het vrijleggen van de glastegels boven deze rondgang;
- × de inpassing van een nieuwe lift in de bestaande schacht ;
- × de inrichting van sanitair en van de *backoffice* functies in het voormalige dakappartement.

EENSLUIDEND ADVIES VAN DE KCML

De KCML onderschrijft de krachtlijnen van dit ontwerp aangezien het de daken in hun oorspronkelijke functie herstelt en een meerwaarde kan betekenen voor het Paleis voor Schone Kunsten. Zij verwijst daarbij naar de in de aanvraag aangehaalde geschriften van Victor Horta waaruit blijkt dat de terrassen waarschijnlijk bestemd waren voor het publiek (artikel van Horta verschenen in de *Cahiers de Belgique* van 1928, n.a.v. de inhuldiging). De werken vormen trouwens een welkome aanleiding om de technische installaties, die erg storend zijn, van het dak te verwijderen en om de energieprestatie van het gebouw te verbeteren.

De Commissie brengt dan ook een eensluidend gunstig advies uit onder voorbehoud van de hierna vermelde punten.

1. De verplaatsing van de omvangrijke technische voorzieningen dient door de DML vooraf goedgekeurd- en bij het uitvoeren opgevolgd te worden. De inplanting van de installaties moet bepaald worden in het kader van het Masterplan van het Paleis voor Schone Kunsten. De voorzieningen mogen niet terugplaatst worden in beschermde of strategische zones en hun nieuwe inplanting mag de erfgoedwaarde van andere ruimtes niet in het gedrang brengen.
2. Het gebruik van betontegels is verdedigbaar als alternatief voor de oorspronkelijke bitumen bekleding. De Commissie vraagt echter de detaillering van de nieuwe vloer verder te verfijnen zodat een zekere elegantie aan het geheel verleend wordt en een vloeiende aansluiting met de randen verzekerd wordt. Volgens de plannen eindigen de tegels op een tiental centimeter van de randen zodat een soort open goot ontstaat die visueel storend zou zijn (en moeilijk te onderhouden).
3. Ook de uitvoering van het hellend vlak op het terras van de Ravensteinstraat biedt qua materiaalgebruik weinig aansluiting met de omliggende borstweringen en zou verfijnd moeten worden.
4. Op het oorspronkelijke dakenplan (p49 van de A3-bundel) is op dit terras een centrale dwarstrap te zien. De Commissie beveelt aan deze trap ook hier opnieuw te realiseren zoals voorzien aan de Baron Hortastraat.
5. De voorgestelde 'volle' borstweringen aan de achterzijde van de terrassen zullen het zicht op de achterliggende daken enigszins beperken, wat positief is. De Commissie vraagt daarbij echter het originele materiaalgebruik en de oorspronkelijke ritmiek (sokkel-invulling-sokkel) zoveel mogelijk te respecteren in overeenstemming met de opbouw van de borstwering zijde Baron Hortastraat. Volgens de plannen lijkt dit oorspronkelijke ritme echter verloren te gaan door de abrupte (rechte) overgang tussen deksteen en metselwerk.

6. Om de smeedijzeren borstwering aan de Ravensteinstraat aan de normen aan te passen, stelt men voor ze te ontdebellen d.m.v. een kopie van de bestaande handleuning (snede D - PSK09.3_SV.AR.D02). Dit element is echter vrij massief (11x5cm) en dreigt de leesbaarheid en de oorspronkelijke transparantie van de borstwering in het gedrang te brengen. Dit geldt vooral voor de schuine zichtas op de balustrade vanaf de straat. Vooraleer definitief te beslissen over dit punt, vraagt de KCML daarom een prototype in situ op te stellen om de visuele impact ervan vanuit alle gezichtshoeken te evalueren. Dit element moet ter goedkeuring aan de DML voorgelegd worden.
7. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium moet op de bestaande smeedijzeren borstwering een stratigrafisch onderzoek uitvoeren zodat ze gerestaureerd kan worden volgens de oorspronkelijke afwerking (verftype, kleur, glanswaarde, ...). Het onderzoek dient te gebeuren vóór de reiniging.
8. De uitbating van de terrassen mag in geen geval leiden tot de plaatsing van mobiele, blijvende of voorlopige voorzieningen die hoger zijn dan de borstweringen en de relingen en die zichtbaar zouden zijn van af de openbare ruimte, zoals planten, plantenbakken, parasols, masten, spandoeken, kiosken, ...

Tot slot stelt de KCML vast dat de toegangslift tot de terrassen uitgaat in de horecaruimte op de begane grond. Vormt dit geen belemmering voor de toegankelijkheid van de terrassen door een breed publiek?

Met de meeste hoogachting,

A. AUTENNE
Secretaris

Chr. FRISQUE
wnd. Voorzitter

kopie : GOB-DML : F. Boelens, cel werken / S. Valcke, Overlegcommissie
GOB-DS : S. Buelinckx, cel unieke vergunningen